

10.

D. Hume

Istraživanje o ljudskom razumu, 1748.

Naprijed, Zagreb, 1988., prema prijevodu I. Vidana

⇒ III.5.

- [1] Svi predmeti ljudskoga uma ili istraživanja mogu se prirodno podijeliti u dvije vrste, naime u *odnose među idejama* i *činjenice*. Prvoj vrsti pripadaju znanost geometrije, algebre i aritmetike, i ukratko, svaka tvrdnja koja je intuitivno ili demonstrativno izvjesna. *Da je kvadrat nad hipotenuzom jednak kvadratu nad ostalim dvjema stranicama*, jest teza koja izražava odnos među tim likovima. *Da je tri puta pet jednako polovici od trideset*, izražava odnos među tim brojevima. Teze te vrste mogu se otkriti samo misaonom radnjom nezavisno od onoga što postoji bilo gdje u svemiru. [...]
- [2] Činjenice, koje predstavljaju drugu vrstu predmeta ljudskog uma, ne mogu se ustanoviti na isti način, niti je dokaz njihove istinitosti, koliko god bio jak, jednake prirode kao onaj ranije. Ono što je suprotno nekoj činjenici, još je uvijek moguće: jer to nikad ne uključuje kontradikciju... Sud *da sunce sutra neće izaći*, nije ništa manje pojmljiv i ne uključuje ništa više proturječnosti nego tvrdnja *da će izaći*. [...]
- [3] Čini se da se sve zaključivanje o činjenicama temelji na odnosu *uzroka i posljedice*. Jedino s pomoću tog odnosa možemo doprijeti dalje od očevidnosti našeg pamćenja i naših osjetila... Čovjek koji bi na pustom otoku našao sat ili kakav drugi stroj, zaključio bi da je na tom otoku jednom bilo ljudi. Sva naša zaključivanja o činjenicama iste su prirode... Ako bismo pak htjeli dobiti zadovoljavajuće objašnjenje o prirodi tih dokaza koji nam pružaju sigurnost u pogledu činjenica, moramo ispitati kako dolazimo do spoznaje uzroka i posljedice.
- [4] Usudit ću se ustvrditi u obliku opće teze koja ne dopušta iznimke da se znanje o tom odnosu ni u kojem slučaju ne postiže zaključivanjem *a priori*, već da u potpunosti potječe iz iskustva, kad nalazimo da su određeni predmeti stalno međusobno povezani. [...]
- [5] Kad se pita *koja je priroda svih naših zaključivanja o činjenicama*, čini se da je pravi odgovor da se ona temelji na odnosu uzroka i posljedice. A kad se pita *što je temelj svih naših zaključivanja i zaključaka o tom odnosu*, može se odgovoriti jednom riječju: iskustvo. No ako nas naše istraživačko raspoloženje tjera još dalje pa pitamo *što je temelj svih naših zaključaka iz iskustva*, to uključuje novo pitanje... Kažem, dakle, da se, čak nakon što imamo iskustvo o djelovanju uzroka i posljedice, naši zaključci iz tog iskustva *ne* temelje ni na zaključivanju ni na bilo kojem razumskom procesu. [...]
- [6] Naša nas osjetila obavještavaju o boji, težini i čvrstoći kruha, ali nas ni osjetila ni um ne mogu obavijestiti o onim svojstvima koja ga čine prikladnim za ishranu i održavanje tijela... Što se tiče prošlog *iskustva*, može se dopustiti da ono daje *neposredna i sigurna* oba-

vještenja samo o onim predmetima i o onom vremenskom periodu koje je ono upoznalo. No zašto bi to iskustvo trebalo proširiti na budućnost i na druge predmete koji bi, prema onome što mi znamo, mogli biti samo po izgledu slični, to je glavno pitanje na kojemu bih se zadržao. Kruh, koji sam ranije jeo, nahranio me je, to jest, tijelo takvih osjetnih svojstava imalo je tada takve tajne moći. No, slijedi li iz toga da me neki drugi kruh u neko drugo vrijeme također mora nahraniti i da jednaka osjetna svojstva moraju uvijek pratiti jednake tajne moći? Takav zaključak nikako ne izgleda nužan. [...]

- [7] Zamislite da se neki čovjek, nadaren izvanrednim sposobnostima uma i razmišljanja, naglo dovede na ovaj svijet. On bi, zaista, smjesta primijetio stalan slijed predmeta i događaja: ali on ne bi mogao otkriti ništa dalje. On najprije nikakvim zaključivanjem ne bi bio sposoban doći do ideje uzroka i posljedice; jer osobite se sile, s pomoću kojih se odvijaju svi prirodni procesi, nikad ne javljaju osjetilima, niti je samo zato što neki događaj u jednoj prilici prethodi drugom umno zaključiti da je taj jedan stoga uzrok, a drugi posljedica. Njihova združenost može biti proizvoljna i slučajna i možda nema razloga da se egzistencija jednog izvede iz pojave drugog. Jednom riječju, takav čovjek bez daljnjih iskustava nikada ne bi mogao nagađati ili stvarati zaključke o bilo kojoj činjenici niti biti uvjeren u bilo što izvan onoga što nije neposredno dostupno njegovom pamćenju i njegovim osjetilima.
- [8] Pretpostavimo opet da je on prikupio više iskustva i da je u svijetu živio dovoljno dugo da primijeti kako su slični predmeti ili do-

gađaji stalno međusobno združeni; kakva je posljedica takvog iskustva? On smjesta izvodi egzistenciju jednog predmeta iz pojave drugog... Postoji neki drugi princip koji djeluje da on stvara takav zaključak.

Taj je princip običaj ili navika. Jer, kad god ponavljanje nekog određenog postupka ili radnje proizvodi sklonost prema ponavljanju istog postupka ili radnje, a da ga na to nije natjeralo nikakvo zaključivanje ili razum, uvijek kažemo da je ta sklonost posljedica *običaja*... Svi su zaključci iz iskustva zato posljedice običaja, a ne umovanja.

- [9] Običaj je tako veliki vodič ljudskog života. Jedino zahvaljujući tom principu postaje nam naše iskustvo korisno i on nas navodi da u budućnosti očekujemo niz događaja sličan onome što se javio u prošlosti. Bez utjecaja običaja ne bismo baš ništa znali ni o jednoj činjenici izvan onoga što je neposredno dano pamćenju i osjetilima. Nikad ne bismo znali kako da sredstva prilagodimo ciljevima, ni kako da svoje prirodne sile upotrijebimo da bismo proizveli neku posljedicu. Najedanput bi nestalo svakog djelovanja, kao i najvećeg dijela umovanja. [...]

- [10] Što je, dakle, zaključak iz svega toga? Nešto jednostavno, ali, treba priznati, prilično daleko od uobičajenih filozofskih teorija. Sva vjerovanja o činjenicama ili realno postojećem potječu samo od nekog predmeta koji je neposredno dan pamćenju i osjetilima i od uobičajene združenosti tog i nekog drugog predmeta. Ili, drugim riječima, ako se u mnogo slučajeva našlo da dvije vrste predmeta, plamen i vrućina, snijeg i hladnoća, uvijek bile međusobno združene, pa ako pla-

D. Hume

10.

men ili snijeg onda ponovno budu nazočni osjetilima, duh je vođen navikom da očekuje vrućinu ili hladnoću i da *vjeruje* kako takvo svojstvo postoji te će biti otkriveno kod većeg približavanja. [...]

[11] A prigovor je protiv pretjeranog skepticizma, koji je najvažniji i koji najviše zbunjuje, da od njega ne može doći nikakvo trajno dobro dokle je god on u punoj važnosti... Ali pirionovac ne može očekivati da će njegova filozofija

imati stalni utjecaj na ljudski duh, ili, ako bi i imala, da bi taj utjecaj bio koristan društvu. On naprotiv mora priznati, ako uopće želi nešto priznati, da bi morao nestati svaki ljudski život kad bi njegovi principi stekli sveopću i trajnu preylast. Svaki bi razgovor i svako djelovanje prestali, a ljudi bi ostali u potpunom mrtvilu, sve dok nezadovoljene prirodne potrebe ne bi dokončale njihovu bijednu egzistenciju.

1. U koliko je vrsta Hume podijelio sve moguće predmete ljudskoga znanja? Nabroji ih. Po čemu se razlikuju? Koje su vrste/oblici ljudskoga znanja karakteristični za pojedinu vrstu predmeta?
2. O čemu nam govore činjenice? Navedi nekoliko primjera onoga što Hume naziva činjenicama. Odakle dolazi naše znanje o činjenicama? Odakle vaše znanje da je tekst koji sada čitate pisan latinicom? Odakle vaše znanje o boji slova koja upravo čitate? Odakle vaše znanje da je autor ovoga udžbenika pismen? Odakle znate da je muškarac?
3. Na čemu počiva sve naše zaključivanje o činjenicama? Kako Hume potkrepljuje tu tvrdnju? Na čemu počiva naše kauzalno povezivanje? Kako Hume to potkrepljuje? Na čemu počiva naše iskustvo? Kojim se tipom zaključivanja formira naše iskustvo? Pokušaj oblikovati Humeov izvod iz odlomaka 3. – 8. kao polisilogizam. Koja je njegova konkluzija? Pokušaj sažeti ključnu ideju teksta u jednu rečenicu.
4. Zašto u 9. odlomku Hume ne govori o *znanju* o činjenicama, već o *vjerovanju* o činjenicama? Ako sve naše zaključivanje o činjenicama počiva na običaju ili navici, koliko je ono pouzdano? Možemo li se na njega osloniti? Zašto je važno što do znanja o činjenicama možemo doći i zaključivanjem?
5. Prihvaća li Hume skepticizam? Kako bi izgledao naš svakodnevni život kada se uopće ne bismo mogli osloniti na naše zaključivanje o činjenicama?